

УДК: 368.914

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ**Ткаченко Є.В.****PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF NON-STATE PENSION FUND RESEARCHED IN UKRAINE****Tkachenko E.V.**

У статті досліджено роль недержавних пенсійних фондів в Україні. Розглянуто процес становлення недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Обґрунтовано тенденції та перспективи розвитку у контексті реформування вітчизняної пенсійної системи.

Ключові слова: пенсія, недержавні пенсійні фонди, пенсійна система, недержавне пенсійне забезпечення, накопичення.

Постановка проблеми. Кожен із нас мріє про забезпечену старість із пристойною пенсією. Проте державі з року в рік важче наповнювати Пенсійний фонд та забезпечувати безбідне існування для людей пенсійного віку. Складна політична, економічна ситуація в країні, демографічні проблеми, зокрема швидке старіння населення, роблять солідарну пенсійну систему забезпечення неефективною. Тому необхідно перейти до багаторівневої системи пенсійного забезпечення, одним з напрямків якого є недержавне пенсійне забезпечення. На сучасному етапі розвитку економіки України гостро постало питання побудови трирівневої системи пенсійного забезпечення, в якій першим рівнем виступає солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, другим – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, а третім – система недержавного пенсійного забезпечення. В умовах світової економічної кризи державний пенсійний фонд не спроможний виконувати покладені на нього завдання в повному обсязі. У зв'язку з цим актуальним є питання про недержавне пенсійне забезпечення, яке відіграє дуже важливу роль у розвитку економіки, надаючи послуги не тільки у сфері додаткового пенсійного забезпечення, а також для задоволення інвестиційних потреб реального сектора економіки шляхом перерозподілу вільних фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та населення.

Мета статті – дослідити основні тенденції та особливості розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні розпочався з 2004 року після набрання чинності Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення» [1]. Її основу становлять недержавні пенсійні фонди, кількість яких станом на 30.09.2011 року становила

97. За умови ефективної організації, прибуткового інвестування, забезпечення надійності і належного регулювання недержавне пенсійне страхування сприятиме підвищенню доходів пенсіонерів. Трирівнева пенсійна система сприяє підвищенню фінансової стійкості пенсійної системи, оскільки суттєво зменшується навантаження на солідарну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. В результаті розвитку недержавного пенсійного забезпечення створюється додаткове потужне джерело інвестиційних ресурсів для розвитку економіки в цілому.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється шляхом укладання пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками. Крім пенсійних фондів, недержавне пенсійне забезпечення може здійснюватися страховими організаціями і банківськими установами. Однак через певні недоліки цих суб'єктів їх функціонування в пенсійній системі обмежене. Так, для страхових компаній пенсійне страхування є дуже дорогим видом страхових послуг, а банківські установи мають нормативні обмеження щодо заснування та ведення пенсійних рахунків.

Основними принципами діяльності недержавних пенсійних фондів є економіко-соціальна зацікавленість працівників (вкладників) і роботодавців та добровільність участі особи у будь-якому недержавному пенсійному фонді [8].

Яскравим прикладом є розвиток та функціонування недержавних пенсійних фондів, метою діяльності яких є виплата додаткових недержавних пенсій учасникам шляхом ефективної капіталізації заощаджень, здійснених в працездатний період життя.

Недержавний пенсійний фонд (НПФ) - юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному порядку [2, с. 46].

Єдиним критерієм, за яким можна провести розподіл НПФ за законодавством України, є природа участі в НПФ. Відповідно до цього критерію та

відповідно до Закону України „Про недержавне пенсійне забезпечення” в Україні можуть створюватися недержавні пенсійні фонди трьох типів: відкриті, корпоративні та професійні (табл.1) [2, с. 47].

Таблиця 1

Характеристика типів НПФ

Тип фонду	Засновники фонду	Учасники фонду
Відкритий пенсійний фонд	Будь-які фізичні та юридичні особи (крім бюджетних установ та організацій)	Громадяни України, іноземці та особи без громадянства незалежно від місця та характеру їх роботи
Корпоративний пенсійний фонд	Юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців	Виключно громадяни, які перебувають у трудових відносинах з засновниками фонду
Професійний пенсійний фонд	Об'єднання громадян або юридичних осіб, які утворюються за професійною ознакою	Виключно фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності, визначеної статутом фонду

НПФ створюються на підставі рішення засновників та не мають на меті одержання прибутку для його подальшого розподілу між засновниками. Активи пенсійного фонду формуються за рахунок пенсійних внесків та доходу від їх інвестування. Він може діяти тільки на підставі статуту, який затверджується засновниками фонду. Організаційна структура недержавного пенсійного фонду складається з органів управління, органів контролю та нагляду.

До переваг недержавних пенсійних схем насамперед слід віднести [2]:

- високу стійкість до демографічних змін, оскільки розмір недержавної пенсії, періодичність її виплати не залежить від демографічної ситуації в країні, а також від співвідношення працюючих та пенсіонерів;

- безпосередню залежність рівня пенсійних виплат від ефективності інвестування, а не від стану державних фінансів.

Вкладник може контролювати стан свого індивідуального пенсійного рахунку впродовж терміну дії пенсійного договору. Робота недержавних пенсійних фондів є прозорою і чітко регламентується державою.

Враховуючи переваги системи недержавного пенсійного забезпечення, в умовах вкрай несприятливої демографічної ситуації в Україні, коли на одного працюючого приблизно припадає один пенсіонер, структура пенсійних виплат повинна збільшуватися на її користь.

Однак, незважаючи на позитивну динаміку кількості функціонуючих недержавних пенсійних фондів, кількості її учасників та вкладених коштів, рівень охоплення цією системою потенційних вкладників є незначним. У 2012 році до недержавних пенсійних фондів було залучено лише 5,4 % працюючого населення [8].

Відповідно інвестиційна активність пенсійних фондів є невисокою. В Україні пенсійні активи не

перевищують 1 % ВВП. Для прикладу, у США та Австрії пенсійні фонди концентрують понад 90 % ВВП, Голландії — 120%, Швейцарії — 113% [6, с. 217].

За станом на початок 2013 року адміністраторами недержавних пенсійних фондів було укладено 61,4 тис. пенсійних контрактів (на 18,1% менше показника початку 2012 року) з 48,92 тис. вкладниками, з яких 2,4 тис. вкладників (або 4,9%) - це юридичні особи, а 46,52 тис. вкладників (або 95,1%) - фізичні особи. При цьому порівняно з початком 2012 року кількість контрактів з юридичними особами зменшилася на 20,1%, а з фізичними особами - на 10,6%.

Серед учасників НПФ переважно більшість (64,8%) становили особи віком від 25 до 50 років та особи віком від 50 до 60 років (23,6%). Частка учасників НПФ вікової групи старше 60 років дорівнювала 6,8%, а вікової групи до 25 років - 4,9%.

Станом на 31.12.12 в Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 94 недержавних пенсійних фонди та 37 адміністраторів НПФ.

Система недержавного пенсійного забезпечення протягом останніх років розвивається досить динамічно і має потенціал для подальшого розвитку пенсійного забезпечення населення.

Станом на 31.12.2012 адміністраторами недержавних пенсійних фондів було укладено 61 403 пенсійні контракти з 48 924 вкладниками, що на 18,1% менше, ніж у 2011 році, з яких 2 396 (або 4,9% від загальної кількості вкладників) - вкладники юридичні особи, на яких припадає 1 254,9 млн грн пенсійних внесків (95,5% від загального обсягу пенсійних внесків за системою НПЗ), та 46 528 вкладників (або 95,1% від загальної кількості вкладників) - фізичні особи. При цьому порівняно з кінцем 2011 року кількість контрактів з юридичними особами зменшилася на 20,1%, а з фізичними особами - на 10,6 %. (рис.1) [8].

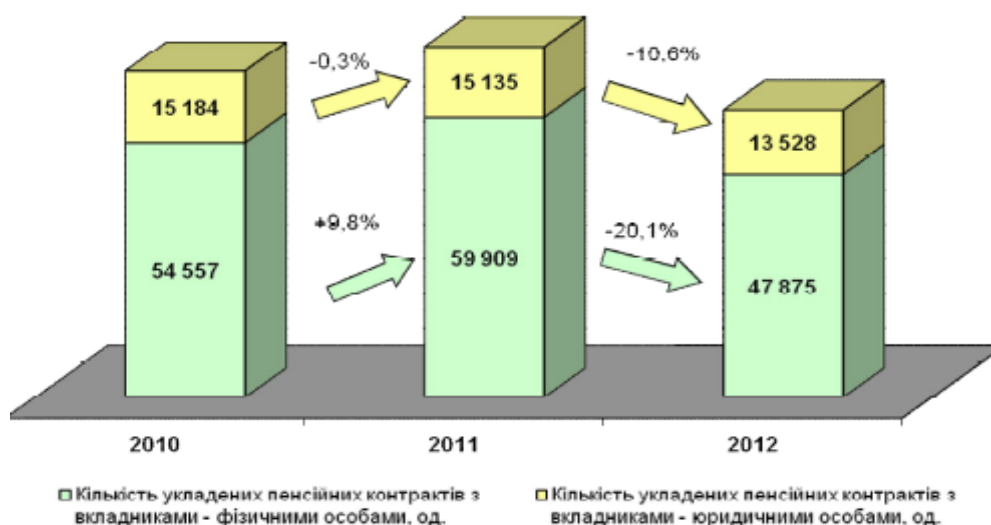

Рис. 1. Динаміка кількості укладених пенсійних контрактів у 2010 - 2012рр.

Станом на 31.12.2012 кількість учасників недержавних пенсійних фондів дещо зменшилась на 1,7 %, або 9,9 тис. осіб у порівнянні із аналогічним показником минулого року і становила 584,8 тис. осіб [8].

За період існування недержавних пенсійних фондів загальна сума інвестиційного доходу становить 620,3 млн грн, або 47,2% від суми сплачених внесків, збільшившись протягом 2012 року на 60,4 млн грн, або на 10,8%.

Середня доходність активів недержавних пенсійних фондів від інвестування у звітному періоді була на рівні 13,3% річних. При цьому, за даними Держстату, в Україні вперше за багато років зафіксовано дефляцію на рівні 0,2%.

Станом на 31.12.2012 загальна сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, становила 106,6 млн грн, що на 23,1% більше аналогічного показника минулого року і становить 6,4 % від загальної суми активів НПФ. Розмір заборгованості з відшкодування нарахованих, але не здійснених оплат витрат пенсійних фондів, станом на 31.12.2012 становив 2,07 млн грн, що на 51,2% менше показника 2011 року.

До основних причин недостатнього розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні можна віднести [4, с. 44]:

- низький рівень доходності пенсійних активів;
- законодавчу неврегульованість окремих питань діяльності ринку недержавного пенсійного забезпечення;
- низький рівень довіри населення до недержавного пенсійного забезпечення, банківської системи та інших фінансових установ;
- недостатню заінтересованість роботодавців у фінансуванні недержавних пенсійних програм для працівників;

- низький фінансовий рівень спроможності громадян для участі у системі недержавного пенсійного забезпечення;

- обмежений вибір фінансових інструментів, придатних для інвестування в них пенсійних коштів, унаслідок відставання розвитку ринку капіталу від потреб інституційних інвесторів;

- низький рівень роз'яснювальної роботи щодо змісту та ролі системи накопичувального пенсійного забезпечення в суспільстві та недостатність її фінансування.

Усунувши ці причини, а також здійснивши низку заходів нормативно-правового та організаційного характеру, можна суттєво стимулювати подальший розвиток ринку недержавного пенсійного забезпечення.

Висновки. Для того щоб недержавні пенсійні фонди справляли реальний вплив на розвиток національної економіки, необхідні такі передумови: розвинутий фінансовий ринок; достатня кількість цінних паперів підприємств реального сектора; наявність фінансових інструментів належної кількості та якості; прогнозована політика держави.

Таким чином, недержавні пенсійні фонди є неприбутковими організаціями, що забезпечують громадянам виплати додаткових до основних пенсій на основі добровільної участі, сприяють розвитку інвестиційної діяльності, фінансових ринків. Тому їх ефективне функціонування є основою розвитку економіки країни в цілому і добробуту кожного громадянина окремо.

Література

1. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV/ [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт ВР України. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>

2. Антіпов О.М. Функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні /О.М.Антіпов, О.О. Недобега //Часопис економічних реформ №3(7). – 2012. – С.46-50

3. Бачинська О.В. Роль недержавних пенсійних фондів у системі пенсійного забезпечення /О.В. Бачинська, О.М. Кравчук // Вісник Хмельницького національного університету. — 2010. — №2. Т. 2. — С. 177— 182

4. Брагін С. Недержавні пенсійні фонди на не-ефективному фондовому ринку: приклад України / С. Брагін, О. Макаренко // Вісник НБУ. – 2011.– № 2.– С.44-47

5. Кобець Д.Л. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: проблеми та перспективи розвитку /Д.Л. Кобець // Вісник Хмельницького національного університету. — 2009. — №6. Т. 2. — С.252—256

6. Коваль О.П. Механізми забезпечення гарантій збереження коштів пенсійних накопичень /О.П. Коваль// Формування ринкових відносин в Україні. - 2011. - № 5. - С.217-222

7. Кондрат І.Ю. Особливості функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні / І.Ю. Кондрат // Науковий вісник НЛТУ України. — 2009. — Вип. 19.3. — С. 294—298

8. Мальований М. І. Стан та проблеми розвитку системи недержавного пенсійного страхування в Україні [Електронний ресурс] / М. І. Мальований. – Режим доступу: <http://www.udau.edu.ua/library.php?pid=1535>

Ткаченко Е.В. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ПЕНСИОННЫХ ФОНДОВ В УКРАИНЕ

В статье исследована роль и негосударственных пенсионных фондов в Украине. Рассмотрен процесс становления негосударственного пенсионного обеспечения в Украине. Обоснована тенденции и перспективы развития в контексте реформирования отечественной пенсионной системы.

Ключевые слова: пенсия, негосударственные пенсионные фонды, пенсионная система, негосударственное пенсионное обеспечение, накопления.

Tkachenko E.V. PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF NON-STATE PENSION FUND RESEARCHED IN UKRAINE

In the article a role is of non-state pension fund in Ukraine. The process of development of the non-state pension system in Ukraine is considered. Tendencies and prospects of development in the context of reformation of the Ukrainian pension system are proved.

Key words: pension, non-state pension fund, pension system, non-state pension system, accumulations.

Ткаченко Є.В. – слухач магістратури державного управління Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)

Рецензент: **Максимов В.В.**, д.е.н., проф., зав. кафедрою економіки СНУ ім. В. Даля.

Стаття подана 07.06.2013